

Ștefan MUNTEANU

Henrieta Sachelarie despre pesimismul eminescian (III)

stea...“ Semnează: Ion Pribeagu (omonim cu/sau chiar popularul autor de „cronici rimate“ din perioada interbelică). Oficiantii „Poștei redacției“ (Ovidiu Genaru, Ioan Neacșu, Sergiu Adam) nu țineau seama de vechimea unor nume și nu se pierdeau cu firea în fața unor apeluri patetice: „Vă rog, domnule, răspundeți-mi!“ (sau „Vă rog ca răspunsul să mi-l trimiteți personal, în nici un caz nu prin poșta redacției!“). Își triau sumar corespondenții, spunându-le unora „Mai trimiteți“, altora „Deocamdată mai așteptați“ sau categoric: „Deocamdată nu“. După un timp, primii reveneau: „îndrăznesc să vă bat din nou la ușă“. Apoi se întorceau și cei ținuți în carantină, grafomanii, „în speranța că [«bucățile» lor] nu vor dezamăgi“. Ca să-și vadă ceva tipărit, cutare din ei declara: „Voi fi de acord cu modificările d-voastră“. Văzute de sus, acum, lucrurile par previzibile și chiar derizorii, dar dacă le urmărești pe o distanță mai lungă, observi că nu-s așa. De aceea regret că, atunci când eram la facultate, n-am trecut pe lista temelor de licență una despre „Poșta redacției“. Rubrica (al cărei istoric în presa noastră e lung) este și răsadniță și groapă comună. Cercetată serios, relevă o multitudine de aspecte dramatice și de evoluții senzaționale: „Dintre sute de catarge...“.

Rîsul lui Mișu

Ce avea „Mișu“ [Mihail Sabin] peste alții? Olfactivitate de publicist, reacții rapide și umor. Își găsea imediat subiecte. Scria de toate: poezii, piese de teatru, reportaje, cronici sportive, recenzii, notițe critice etc. Permanent, era ager, spiritual, expeditiv. Tip spontan, improviza ușor și se mobiliza instantaneu ca să fie în vervă. Știa să rîdă și nu ezita să arate asta. O dată pe an zîmbetul său se proiecta asupra celor patru pagini ale *Ateneului-Revelion*, la alcătuirea căruia mai contribuiau, din redacție, Ovidiu Genaru și Sergiu Adam iar din afară Mircea Micu, Florin Gheuca, Ion Pogorilovski și caricaturistul Constantin Ciosu. La foamea de umor care exista atunci, acest „supliment“ era dintre cele mai căutate. Glumele amuzau inclusiv pe „victime“: unele aveau ecou și în lunile următoare, altele prindeau definitiv. Mișu era mîndru de asta și jubila gratinîndu-și cu degetul inelar creștetul capului. Succesele sale par neverosimile azi, fiind puțini aceia care îi mai pricep integral aluziile. Din această cauză am rezerve că „decalogul“ de mai jos va stîmri zîmbete la fel de largi ca la prima publicare, în 1968, dar îl reproduc ca dovadă a voioșiei naturale a autorului și a celorlalte calități menționate.

„Cele zece porunci

Ediție definitivă a tablelor legii puse la dispoziția scriitorilor:

1. Să scrii citeț!
2. Să nu rîvnești talentul altuia!
3. Să n-ai probleme!
4. Să nu scrii «Lazăr de la Rusca»!
5. Să mergi în străinătate în locul altora!
6. Să nu publici în «lașul literar»!
7. Să nu citești!
8. Să iei premiul Nobel, că merită!
9. Să-ți iubești confracții cum te iubesc ei pe tine!
10. Să nu dea Dumnezeu cel sfînt!...

Dacă unele dintre „porunci“ (ca, de pildă, cea referitoare la „Lazăr de la Rusca“, poezia lui Dan Deșliu, ori cea cu „lașul literar“, care s-a transformat în „Convorbiri literare“) au devenit caduce, restul, și îndeosebi a noua, și-au păstrat hazul. Poți să nu zîmbești cînd ți se spune: „Să-ți iubești confracții cum te iubesc ei pe tine!“?

Interesantă este concluzia, destul de amplă, a lucrării „Pesimismul lui Eminescu“, semnată de Henrieta Sachelarie. Aici, autoarea își prelungește încercarea de a demonstra originalitatea creației lui Eminescu, văzută ca protagonist al pesimismului. În acest scop, discursul conclusiv este structurat pe patru secțiuni, respectiv: 1. „Pesimismul este o stare sufletească repulsivă“; 2. „Pesimismul literar și poetic“; 3. „Concluziuni asupra pesimismului lui Eminescu“; 4. „Vigny, Leopardi și Eminescu“.

În prima secțiune, Henrieta Sachelarie pleacă de la convingerea că pesimismul, ca sentiment, este mai puțin stimulat în creația poetică, întrucît este o stare sufletească repulsivă. Această judecată este făcută prin raportare la starea optimistă. Ideea este că printr-o stare sufletească optimistă se realizează mai ușor emoția estetică decât sub presiunea stării pesimiste. „Pesimismul presupune mai întotdeauna elementele contrare vieții și armoniei, elemente producătoare de nemulțumire, dacă nu chiar de durere reală“ (p. 72). Altfel spus, „emoția estetică este cu atât mai greu de realizat, cu cât sufletul e mai dispus să se închidă în durere lui și să sufere în tăcere; iar dacă sufletul nu se poate resemna, revolta lui, e cu atât mai departe de a o putea produce, cu cât se va manifesta mai real“ (p. 72). Pentru exemplificare, Henrieta Sachelarie amintește de pustiul singurătății, de dezgustul morții și de tristetea credinței în nimicnicia omenească, trăiri prezente în poemele eminesciene analizate, respectiv „Singurătate“, „Melancolie“, „Înger și Demon“, ori „Împărat și proletar“. Intenția autoarei este aceea de a atenționa că nu este la îndemîna oricui să facă artă atunci când cadrul sufletească și cadrul imaginar sunt respingătoare. „Pentru ridicarea acestor elemente la gradul de simboluri artistice se cere o forță creatoare poetică de o putere deosebită, care, impresionîndu-se în mod cu totul particular, să poată transfigura ceea ce nu e frumos, în frumos total; ceea ce e respingător în urât, ca atrăgător. Și artistul, poetul, este cu atât mai desăvârșit în creațiunea sa, cu cât a știut să redea mai complex sentimentul pesimist, făcînd compatibile cât mai multe elemente dizgrațioase“ (p. 73).

În secțiunea a doua a concluziei, intitulată „Pesimismul literar sau poetic“, autoarea face trimitere la înfățișările personalității pesimiste. Și distinge trei asemenea înfățișări. Vorbește despre un *pesimism psihologic*, ca notă a sufletului real al scriitorului, despre un *pesimism ideologic*, ca produs al unei serii de raționamente de natură filosofică și despre un *pesimism poetic sau literar*, ca miez al concepției poetice. Despre primele două forme de pesimism, respectiv cel psihologic și cel ideologic, ni se spune că nu pot conduce la o creație autentică. „Nici pesimismul psihologic, nici cel ideologic nu pot da naștere la opere de adevărată creațiune, și aceasta tocmai pentru că sunt izvorâte, fie dintr-o pornire sufletească ce rămîne însă prea dependentă de complexul sufletului poetului, fie numai din rațiune, adică numai dintr-o parte a sufletului“ (p. 74). Ideea este că, pentru desăvârșirea operei literare, artistul trebuie să se angajeze cu întreaga sa ființă, așa cum se întâmplă

în cazul pesimismului literar. „Pesimismul literar însă va fi acela, în care nici un element constitutiv nu va rămîne în afară de pesimism. Îl vom găsi atît în fraza ce traduce concepția poetică, atît în tonalitatea imaginilor în care se încheagă această concepție, cît și în substratul sufletesc al poetului. În această complexitate, atît de unitară, totuși, stă superioritatea pesimismului poetic, pe de o parte, integral, întrucît reprezintă sufletul întreg, iar pe de alta transfigurat întrucît este de sine stătător și nu are a face cu stările sufletești ale omului“ (p. 75).

Cea de-a treia secțiune a concluziei, intitulată „Concluziuni asupra pesimismului lui Eminescu“, este structurată, la rândul ei, pe trei perspective. „Din capul locului spunem că, așa cum s-a desfășurat în opera lui poetică, pesimismul său este un pesimism poetic, întrucît el se găsește atît în idee, cît și în sufletul și în imaginile poetice; dar independent de personalitatea omenească a poetului“ (p. 75). Este vorba, așadar, de perspectiva privind „ideea“, perspectiva privind „sufletul“ și perspectiva privind „imaginile plastice“ ale creației eminesciene.

Vorbînd despre rolul ideii în creația lui Eminescu, Henrieta Sachelarie, simplificînd realitatea, susține: „Ideea pesimistă vine la Eminescu, nu numai dintr-o convingere anterioară sprijinită pe o serie de concluzii triste asupra marilor probleme ale existenței, ci ea vine de la o impresiune de moment, care, reușind să suscite puternic sensibilitatea lui poetică, dă conturul necesar reflexiunilor sale, sprijinindu-se pe adîncul lui sufletesc, îmbracă haina însăși a acestui adînc. Or, adîncul sufletesc al lui Eminescu este eminent pesimist, așa cum vom arăta mai jos, vorbind de originalitatea sa sufletească“ (pp. 75-76). Este adevărat că, uneori, în adîncul sufletului lui Eminescu existau și supărări, însă dincolo de acest fapt, el avea și o viziune asupra creației poetice, inclusiv la rolul ideii. Potrivit concepției lui Eminescu, poezia, creația de imagini sensibile, constituie „haina unei idei“, căci altfel aceste imagini sunt „colori amestecate fără înțeles“, cu alte cuvinte, ideea poartă în sine „cugetarea corpului său“, a imaginilor sensibile. Iar poetul este un om deosebit, care trăiește într-o stare de înălțare sufletească, de mirare, dîndu-și seama că ceea ce este nu este așa cum se vede cu ochii trupului, ci cum se înțelege cu „ochii“ minții. Se subînțelege că Eminescu este original, cum vrea autoarea să ne convingă, dar el este original tocmai prin filosofia lui.

În ce privește sufletul lui Eminescu, Henrieta Sachelarie încearcă, mai întîi, să îndepărteze confuzia criticilor care considerau că pesimismului poetului-cugetător izvorăște din neplăcerile trăite în societate. Pe bună dreptate, autoarea consideră ca, dacă s-ar rămîne la această explicație simplistă, multe caracteristice esențiale ale creației eminesciene nu ar putea fi înțelese. „Este evident că cele mai bune poezii ale lui sunt cele pesimiste dar este iarăși sigur că Eminescu a avut și momente de mulțumire în viață. Cum se explică atunci, în cazul când poezia sa n-ar fi fost decît redarea stărilor sale sufletești, că nu s-a găsit nici o împrejurare fericită, care să-l inspire într-atît încît să-i dea puterea creatoare din poeziile sale pesimiste? Și iarăși cum se explică faptul că ideile ce a exprimat în poeziile lui sociale sunt în contradicție cu părerile lui optimiste exprimate în unele articole politice? Cum se face apoi că, chiar în poeziile în care ideea nu e pesimistă, totuși originalitatea lui de intuiție este deprimantă sau viceversa“ (pp. 78-79). Aceasta înseamnă că „Suferința lui nu e reală, ci poetic-transfigurată... Simțirea lui Eminescu e complexă, îmbrăcînd o serie bogată de nuanțe, care dau coloratura originală pesimismului său... Sufletul lui Eminescu trece deci prin toate nuanțele, și e cu atât mai original cu cît e mai complex, întrucît de multe ori în aceeași imagine senină și olimpiacă cu exultanța și deprimanța, reușind ca prin două din ele să reliefeze pe cel de al treilea“ (p. 79).

Referitor la cea de-a treia perspectivă, cea privind plasticitatea creației poetice eminesciene, autoarea scoate în evidență faptul că „poetul care este un imaginativ inhibitiv a știut să teasă din imagini o pânză minunată pentru reliefa stărilor sale sufletești“ (p. 80). Pentru exemplificare, sunt amintite imaginile din „Epigonii“, care reliefează amărăciunea poetului: „Noi cîrpim cerul cu stele, noi mînjim marea cu valuri/ Căci al nostru-i sur și rece, marea noastră-i de îngheț“. Versuri care îi permit Henrietei Sachelarie să conchidă că pesimismul lui Eminescu „este izvorât direct din firea lui de artist, indiferent de împrejurările favorabile ori defavorabile ale vieții... Pesimismul lui Eminescu este așa dar cu adevărat poetic, satisfăcînd cîte trele laturi sufletești... De aceea, de altfel, poezia lui Eminescu, oricît de abstractă ar fi ideea, e totuși caldă și ne deșteaptă cu ușurință emoția estetică“ (p. 80).

În sfîrșit, în cea de-a patra secțiune a concluziei, intitulată „Vigny, Leopardi și Eminescu“,

Henrieta Sachelarie își creează prilejul pentru a sublinia asemănarea dintre acești trei poeți, care au în comun marea sensibilitate, zestre obișnuită a geniilor. „Deziluzia frumosului, binelui, a fericirii chiar, la care aspiră mai ales asemenea firi sensibile, ce-și dau seama de golul din jurul lor, e substratul comun de unde izvorăsc ideile pesimiste; el e comun și celor trei poeți a căror apropiere am făcut-o“ (p. 81). Dar autoarea își creează și prilejul de a scoate în evidență și particularitatea fiecăruia dintre cei trei poeți, de a sublinia deosebirea pesimismului practicat.

Leopardi este prezentat ca un poet sistematic, în jurul teoriei nefericirii, chiar dacă nu a urmat un sistem filosofic. „În poezia lui ceea ce domină este ideea; această idee a nefericirii subjugă sufletul, cît și imaginația“ (p. 82). Drept consecință: „Astfel vedem că pesimismul lui Leopardi este un pesimism ce se manifestă mai ales pe latura ideologică, un pesimism care se desprinde din idee; ideea bine definită a nefericirii, ce se poate urmări în fiecare din poeziile sale, unde e dominantă, dominînd totodată și sufletul poetului. De aceea poezia lui Leopardi e accesibilă la foarte puțină lume, care, putînd pentru o clipă să îmbrace haina ideii pesimiste se ridică pînă la spiritul său, ce a reușit să cînte ideea celei mai desăvârșite nefericiri“ (p. 83).

Tot despre un pesimism ideologic, adică nedesăvârșit poetic, vorbește Henrieta Sachelarie și atunci când se referă la Alfred de Vigny. Poezia lui este lipsită de spontaneitate și degajă tristețe doar prin neîmplinirea unui ideal. „Sursa pesimismului lui Vigny este așadar filosofică: credința că superioritatea este o nenorocire, că nedreptatea și durerea s-au instalat stăpîne în lume, că natura e nesimțitoare, rămânînd rece la suferința umană, așa cum Dumnezeu – dacă există – nu e decît un temnicer din a cărui temniță nu știm nici cînd vom ieși, nici unde ne vom duce apoi“ (p. 85).

Spre deosebire atît de poetul italian, cît și de cel francez, crede Henrieta Sachelarie, doar la Eminescu poate fi descoperit pesimismul împlinit, sub aspect poetic. „Adevăratul poet pesimist, care, mai înainte de toate e adevărat poet, este însă după părerea noastră Eminescu, al cărui pesimism am văzut că se desprinde, nu numai din idee, dar se găsește în însăși sufletul poetului, în toată poezia lui“ (p. 86). Altfel spus: „Leopardi e trist, și tristețea lui de multe ori, întovărășind încontinuu ideea ce se desvoltă pe larg în poeme, pare monotonă, îndepărtată de suflet. Tot astfel la Alfred de Vigny, gravitatea mîndră a tonului pare de multe ori rece și lipsită de farmecul cald al sufletului. Pe cîtă vreme la Eminescu nuanțele sunt atît de variate că nu se poate vorbi de monotonie. Din acest punct de vedere putem spune că pesimismul lui Eminescu satisface cea mai rafinată cerință estetică; e măsura unei adevărate genialități poetice“ (p. 87).

O concluzie frumoasă, care trebuie redescoperită. Din păcate, pînă în prezent, eminescologia s-a auto-vitregit de această oportunitate.